

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ДОКАЗУВАННІ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

PECULIARITIES OF PROSECUTOR'S PARTICIPATION IN PROVING FOR RESOLVING AN ISSUE OF RELIEF A PERSON FROM CRIMINAL LIABILITY IN PREPARATORY PROCEEDINGS

Немчинов Є.С., аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню проблем участі прокурора в доказуванні при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності в підготовчому провадженні. Автор відмічає, що, на відміну від інших підсумкових процесуальних рішень, які приймаються при закінченні досудового розслідування, у клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності прокурор повинен указати докази, які підтверджують факт учинення особою кримінального правопорушення. При цьому в законодавстві не визначено, чи зобов'язаний прокурор долучати до відповідного клопотання такі докази та чи має право суд їх перевіряти та оцінювати. На підставі аналізу ст. ст. 287 і 288 КПК України зроблено висновок, що основа доказової діяльності прокурора під час розгляду судом клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності зводиться до обґрунтування винуватості особи в учиненні кримінального правопорушення й існування підстав та умов для відмови від притягнення її до кримінальної відповідальності. Очевидно, що без представлення прокурором суду доказів виконати такий тягар доказування неможливо, як неможливо без дослідження відповідних фактичних даних ухвалити обґрунтоване та вмотивоване судове рішення. Проте законодавець, установлюючи правовий порядок проведення підготовчого судового засідання, під час якого можуть прийматися підсумкові судові рішення, у тому числі закриття провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, не визначив можливості подання учасниками судового провадження доказів і їх дослідження судом на цій стадії судового провадження. У статті пропонується для забезпечення можливостей суду перевірити наявність підстав та умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності під час підготовчого судового засідання встановити обов'язок прокурора передавати разом із клопотанням матеріали кримінального провадження, що доводять винуватість особи в учиненні кримінального правопорушення та можливість її звільнення від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: прокурор, підготовче провадження, доказування, звільнення особи від кримінальної відповідальності в підготовчому провадженні.

The article is devoted to the study of problems of prosecutor's participation in proving for resolving an issue of relief a person from criminal liability in preparatory proceedings. Author notes that, unlike other final procedural decisions made at the end of pre-trial investigation, in motion for relief from criminal liability, prosecutor must provide evidence confirming the fact that the person committed a criminal offense. At the same time legislation does not specify whether prosecutor is obliged to attach such evidence to the relevant motion and whether court has the right to check and evaluate them. Based on the analysis of Art. 287 and Art. 288 of the CPC of Ukraine it was concluded that the basis of the prosecutor's proving during the consideration by court to relief a person from criminal liability is to substantiate the guilt of a person in committing a criminal offense and the existence of grounds and conditions for refusing to prosecute him. It is obvious that without the presentation of evidence to the court it is impossible to fulfill such a burden of proof for prosecutor, just as it is impossible to make a reasoned and motivated court decision without examining relevant facts. The article draws attention to the fact that the legislator does not provide for the possibility of proving during the preparatory hearing. Author examines the views of scholars on the appropriateness of proving during the preparatory hearing and the judicial practice of relief a person from criminal liability in the preparatory proceedings. The article substantiates the need to establish the duty of prosecutor to transfer with motion materials of the criminal proceedings, to prove the guilt of a person in committing a criminal offense and the possibility of his release from criminal liability.

Key words: prosecutor, preparatory proceedings, proving, relief of a person from criminal liability.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 2 ст. 286 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), установивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності й отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності й без проведення досудового розслідування в повному обсязі надсилає його до суду. На відміну від інших підсумкових процесуальних рішень, які приймаються при закінченні досудового розслідування, у клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності прокурор повинен указати докази, які підтверджують факт учинення особою кримінального правопорушення. При цьому в законодавстві не визначено, чи зобов'язаний прокурор долучати до відповідного клопотання такі докази та чи має право суд їх перевіряти й оцінювати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти участі прокурора при розгляді питання про звільнення від кримінальної відповідальності розглядалися в працях таких науковців: І.В. Гловюк, Б.Ю. Головки, О.А. Губської, О.С. Козак, В.М. Кобернюка, С.А. Крушинського, І.В. Леоненка, О.А. Марченка, Г.А. Ніколайчука, Х.М. Павич, О.О. Торбаса та інших.

Проте дослідження особливостей участі прокурора в доказуванні при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності актуалізується внаслідок нормативної невизначеності можливостей здійснення доказування в підготовчому провадженні.

Мета статті – сформулювати наукові пропозиції вдосконалення правового порядку участі прокурора при розгляді питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності під час підготовчого судового засідання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 288 КПК України, установивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності й отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності й без проведення досудового розслідування в повному обсязі надсилає його до суду. Розгляд такого клопотання здійснюється під час підготовчого судового засідання. У разі встановлення підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності суд закриває кримінальне провадження.

Згідно з ч. 4 ст. 287 КПК України, предметом судової перевірки є обґрунтованість клопотання прокурора про звільнення особи від кримінальної відповідальності. За змістом ст. 287 КПК України можемо зробити висно-

вок, що під час розгляду клопотання прокурор повинен довести наявність фактичних обставин кримінального правопорушення та правильність його кваліфікації; відшкодування завданої шкоди; факт учинення особою кримінального правопорушення; наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, і відповідну правову підставу; ознайомлення з клопотанням потерпілого; наявність згоди особи на її звільнення від кримінальної відповідальності. У разі невиконання прокурором відповідного тягаря доказування суд відмовляє в задоволенні клопотання та повертає його прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку або продовжує судове провадження в загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду. Наявність такого тягаря доказування підтверджується судовою практикою. Так, ухвалою Вінницького міського суду Вінницької області від 6 червня 2013 року відмовлено в задоволенні клопотання прокурора про звільнення особи від кримінальної відповідальності, оскільки, відповідно до ст. 287 КПК України, у клопотанні прокурора вказуються розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і відомості про її відшкодування; докази, які підтверджують факт учинення особою кримінального правопорушення. Судом установлено, що в порушення зазначених вимог закону жодних даних про те, завдана шкода кримінальним правопорушенням чи шкода відшкодована або не відшкодована, прокурором у клопотанні не наведено. Крім того, прокурор обмежився перерахунком доказів доведення винуватості ОСОБА_1, не розкриваючи їх змісту [8]. Отже, можемо зробити висновок, що основа доказової діяльності прокурора під час розгляду судом клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності зводиться до обґрунтування винуватості особи в учиненні кримінального правопорушення та існування підстав та умов для відмови від притягнення її до кримінальної відповідальності. Очевидно, що без представлення прокурором суду доказів виконати такий тягар доказування неможливо, як неможливо без дослідження відповідних фактичних даних ухвалити обґрунтоване та вмотивоване судове рішення.

Проте законодавець, установлюючи правовий порядок проведення підготовчого судового засідання, під час якого можуть прийматися підсумкові судові рішення, у тому числі закриття провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, не визначив можливості подання учасниками судового провадження доказів і їх дослідження судом на цій стадії судового провадження. За змістом ст. 287 КПК України, прокурор у клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності вказує лише докази, які підтверджують факт учинення особою кримінального правопорушення, проте не визначено, як мають підтверджуватися наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності. Окрім того, не зрозуміло, чи повинен прокурор надаватися суду зазначені в клопотанні докази для їх перевірки та оцінювання. При цьому в ч. 1 ст. 317 КПК України законодавець передбачив подання суду учасниками судового провадження певних матеріалів, що мають значення для кримінального провадження, проте не визначив момент виникнення такого права та можливість використання таких документів як доказів у підготовчому провадженні. Погоджуємося з К.В. Легких, що сам факт розміщення ст. 317 КПК України в розділі «Підготовче провадження» не означає, що

в підготовчому судовому засіданні сторони мають право надавати суду докази [4, с. 96].

Варто відзначити, що в науковій літературі висловлюються різні погляди щодо можливості суду досліджувати докази під час підготовчого судового засідання. Одні науковці зазначають про неможливість здійснення доказування під час підготовчого провадження [4, с. 95]. Натомість у науковій літературі також визначається за судом під час підготовчого судового засідання право досліджувати докази з метою прийняття рішень з питань, які підлягають вирішенню на цьому етапі судового провадження, проте погляди науковців різняться щодо обсягу таких доказів [1, с. 30; 2, с. 107; 3, с. 789].

Відмітимо, що про необхідність установлення умов і підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності зазначається в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 року № 12, а саме що постанова (ухвала) судді (суду), винесена в порядку, передбаченому ст. ст. 248, 282 КПК України, має бути вмотивованою. Зокрема, поряд із доказами винності особи в учиненні злочину в цій постанові варто зазначити умови та підстави, з урахуванням яких суд вирішив звільнити особу від кримінальної відповідальності (п. 14 Постанови) [7]. Звернемо увагу, що деякі суди, ураховуючи положення вищезазначеної Постанови, відмовляють у задоволенні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності внаслідок неможливості суду дослідити докази для встановлення підстав та умов звільнення. Так, в ухвалі Тячівського районного суду Закарпатської області від 20 лютого 2019 року зазначено, що, ураховуючи, що на цей час безпосередньо судом докази у своїй сукупності не досліджені та суд позбавлений можливості відповідно до вищезазначеної постанови вирішити питання про звільнення ОСОБА_1 від кримінальної відповідальності, суд вважає, що в задоволенні клопотання ОСОБА_1 про звільнення його від кримінальної відповідальності й закриття кримінального провадження щодо нього за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335 Кримінального кодексу України, у зв'язку з дійовим каяттям варто відмовити [9]. Про необхідність дослідження судом доказів при вирішенні в підготовчому провадженні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності відмічається в науковій літературі [5, с. 160–161; 6, с. 99].

Уважаємо, що для забезпечення можливостей суду перевірити наявність підстав та умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності під час підготовчого судового засідання необхідно встановити обов'язок прокурора передавати разом із клопотанням матеріали кримінального провадження, що доводять винуватість особи в учиненні кримінального правопорушення та можливість її звільнення від кримінальної відповідальності. Тому пропонуємо в п. 7 ч. 1 ст. 287 КПК України внести уточнення, а саме: «*докази, що підтверджують наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, і відповідна правова підстава*», абзац 2 ч. 1 ст. 287 КПК України викласти в такій редакції: «*До клопотання прокурор повинен додати письмову згоду особи на звільнення від кримінальної відповідальності, а також матеріали кримінального провадження, що доводять факт учинення особою кримінального правопорушення й наявність підстав та умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності*».

ЛІТЕРАТУРА

1. Гловюк І.В. Подання сторонами доказів у судовому розгляді: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 28–33.
2. Завтур В.А. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні: проблеми доказування *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 105–111.

3. Крушинський С.А. Проблеми подання доказів у стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (6). С. 787–790.
4. Легких К.В. Процесуальні помилки суб'єктів доказування при застосуванні статей 23, 291, 349 КПК як підстава визнання доказів недопустимими. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 5. С. 95–99.
5. Майлунц Б.Е. Суб'єкти кримінального переслідування у досудовому провадженні та у провадженні в суді першої інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 230 с.
6. Ніколайчук Г.А. Повноваження прокурора та х реалізація у судовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2019. 250 с.
7. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 12. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/V505313?an=64> (дата звернення: 30.01.2021).
8. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 6 червня 2013 року (справа № 127/12692/13-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/31738502> (дата звернення: 30.01.2021).
9. Ухвала Тячівського районного суду Закарпатської області від 20 лютого 2019 року (справа № 307/165/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79977101> (дата звернення: 30.01.2021).